

序言

乌兹别克斯坦共和国总统伊斯拉姆·卡里莫夫关于祖国的未来在他的一本书表示过以下意见：“祖国的未来，人民的明天，国家在国际舞台上具有的位置和美誉都靠我们年青一代的健康成长和优秀人才如何进入社会”据上面提到的话语，为了提高人民生活水平和促进我国的发展，我们应该在各学科领域进行研究。

乌兹别克斯坦和中国之间的友好关系 20 余年以来稳定发展。乌兹别克斯坦共和国总统伊斯拉姆·卡里莫夫关于乌中关系在他的一本书上表示过以下意见：“对乌兹别克斯坦来说中国是从本国独立的初段以来支持我们的可靠的，伟大邻国以及伙伴”¹。为了进一步发展两国之间的文化交流，中国政府向乌兹别克大学生提供获得中国政府奖学金去中国读书的机会。因此现在学汉语的人愈来愈多。国家汉办派遣汉语教师到我国教汉语，并且中国驻乌大使馆，经常向各个学校赠送汉语教材。但是我们需要更深地去研究汉语计算机术语。很多同学都接触汉语计算机学术语时，觉得比较困难，因为汉语术语多种多样，意思各不相同。因此我和我的导师决定研究“计算机术语语义分析”。

汉语具有大量的词汇量。在汉语中每个领域，每个专业都具有自己专门用的词汇和术语，比如说：物理学术语，语言学术语等。术语一般属于某种领域。虽然每个术语表示的词汇意义很明确，但是这些术语的用法不一定是限制于某个范围之内。下面我们可以看到两种情况：

1. 跟术语的领域无关的人也可以听懂本术语的词汇意义，他们也可以使用这个术语造句。比如，属于植物学的术语：粮食，棉花，杏儿，棉花棒；属于医学的术语：流行性感冒，打针，针灸；属于艺术学的术语：舞台，演员，海报；属于科技的术语：机器，万能表，电池等。

¹Каримов И.А. Юксак маънавият – энгилмас куч. – Т.: “Маънавият”, 2008. – Б. 7-8, 10.

还有一些术语，只有这个范围之内工作的人员或学习的人才能听懂这些术语以及能使用。语言学的术语：语素，声调，句法，词根；化学的术语：氮氧化物，指示器；经济买卖的术语：贷款，保险，禁运，通知书（通知单），信用证等。我们应该说：我们公共使用的词语因使用某个领域而可以成为那个领域的术语。这样的情况下这个词语即属于公共使用的词语，又属于某种领域的术语。

现代汉语中现在常常可以出现属于新领域的术语，比方说，计算机术语越来越发展。现在中国和乌兹别克斯坦的贸易往来越来越频繁，现在二十一世纪—网络时代人们对计算机产品和各种智能电器的需求愈来愈多，中国的计算机产品和各种智能电器对乌兹别克人来说是物美价廉的产品，所以中国和乌兹别克斯坦之间的进出口贸易需求越来越大，这种情况下我们得好好地研究计算机术语，我觉得这件事非常重要。

汉语中 Alla Leonovna Semenas² Olga Pavlova Frolova 等学者研究过汉语术语，但关于这个题目的所有的问题还没有解决好。虽然还有很多问题没有解决好，但他们研究过的项目也值得关注的项目之一。

虽然术语和一般的词语之间有一定的区别，但他们之间有一定的关系。比方说，有些词在一个情况下，在句子中作为术语使用，另一个情况下，在句子中作为一般的词语使用，本论文上你们可以了解到这样的现象。

本论文题目的重要性：几千年以来我国和中国之间的友好往来，贸易-经济合作，文化交流一直在发展。我国独立后我国和中国之间的友好合作关系进一步发展了。现在我国和中国之间的贸易往来越来越频繁，特别是计算机方面的贸易越来越多，并且两国之间的关系越来越密切，为了两国之间更加发展经济贸易合作，为了提高乌兹别克斯坦的计算机技术方面的水平，为了从汉语翻译成乌语时避免犯错误，我们应该深入研究计算机术语这个题目。上面提到的所有的因素都决定了本论文的迫切性。

²А.Л.Семенов. Лексика китайского языка. М.,2000 г.64стр

这个题目有关的项目曾经用鸟语和其他语言研究过，但没有那么深入地研究过。比如说，现在有俄汉科技词典，或者纺织和工业词典，还有很多汉俄词典，但是没有乌汉词典或者汉乌计算机术语词典。中国也没有特别研究这个题目的相关论文。

我在中国的一家公司“China-tex”工作了两年，在工作过程中我亲身感觉到在没有乌汉词典的情况下出现的问题怎样影响到工作的效率。所以我觉得本论文的迫切性很强。

本论文题目的研究程度：据上面提到信息，我们可以知道这题目没有研究过。但是汉语学家四十年代出版了一本词典，叫《Китайский-Русский технический словарь》，但是这个词典现在算是比较落后的，并且找到这个词典也很困难。中国人这 5 年内重视这方面的研究，结果出版了几本书。比如说，“Краткий Китайско-Русский тематический словарь”，这本书上专门有一部分为科技方面的词语，但是它的内容太少了。还有 1998 年出版的，Vang Shao Jao 的“俄汉科技词典”，它的内容跟我们的题目比较接近，所以我们用这个词典上的资料把一些计算机术语从汉语翻译成了鸟语。除了之以外，还有很多书籍我们没有提到。我们希望我们研究的论文对学习科技汉语的学生有所帮助。

本论文题目的研究对象：本论文的研究对象是计算机术语。为了研究计算机术语，根据术语的使用特点我们专门挑选了各种各样的 50 多个术语。我们把这些计算机术语从有关电脑的报纸，杂志，网络网站上提供的资料和上面提到的词典与教材中抽出来了。除了之以外，我们还对自己生活中亲身遇到过的一些电脑术语进行了研究。当然，实际上电脑术语的数量比我们研究分析的电脑术语的数量多得多，但是我们在一个论文上无法研究分析所有的电脑术语，所以把其他的电脑术语为将来的研究而留下来了。

本论文题目的研究目的及任务：我们的主要目的就是研究分析电脑术语。为了达到目的我们定了下列一些任务：

第一，根据电脑术语的词汇和语义特点进行分类

第二，研究分析电脑术语的构词法：单纯词，派生词和复合词的术语；

第三，电脑术语的词语成分分析；

第四，汉语科技术语的同义词现象

本论文题目的新颖性：本论文不仅第一次研究电脑术语的词汇语义和构词法特点，而且初次创造了“乌汉语电脑术语词典”，这个词典虽然比较小，但词典上的每一个术语都是有讲解的。

本论文的结构：本论文由序言，两章，结论，参考文献以及“俄汉科技术语小词典”组成。

本论文的第一章中，我们研究了电脑术语的词汇语义分类，研究过程中我们把电脑术语分为几类。

第二章中，我们研究了“电脑术语的构词法分析”：单纯词，派生词和复合词的电脑术语。研究过程中我们分析了它们的不同之处。

本论文题目的研究方法：研究过程中我们用了各种各样的科技词典，教材以及网络网站上提供的资料。除了之以外，我们还把自己生活中亲身遇到的电脑术语放在了论文中。研究本论文的题目过程中我们利用下列几种方法：翻译法，对比法，分类法，分析法等。

第一章汉语中电脑术语的特点

随着电脑化的不断发展，社会中的每个领域都快速地进入了信息化的阶段。因为在信息技术方面进行不断研究以及发明新的技术，所以在这个方面外来词越来越多。电脑术语的研究和用各种语言进行对比之所以非常重要的任务之一，是因为其助于创立全世界范围之内术语集。用术语集我们可以确定各个领域术语的相同和不同之处

第一项汉语中术语领域与术语构造

术语在汉语词汇里起很大的作用。术语是属于科技和某个领域的术语。术语一般是一个词语或者词组短语。术语的用法一般限制于某种领域，但是公共用的词语可以变成术语，表示某个领域的词汇意义。这样情况下，这个词按照原来的意义表示公共运用的词汇意义，按照术语意义表示属于某个领域的词汇意义。术语具有单一的词汇意义，有着系统性的特点，术语词汇意义没有情感因素，根据上面提到术语特点，术语区别于公共运用的词语。

汉语中词汇分为公共运用的词语和术语。关于汉语词汇的这个特点，学者 O. Frolova 用生物学术语的说明，给我们提供了详细的解释。据 O. Frolova 的解释汉语术语有三个特征：语义特征（单一的词汇意义，明确性，），句法特征（系统性），实用主义特征（使用术语的方便性，程度，简洁性）³

术语的构型包括构词法和词组短语。词组的成分包括各种词语，词组内容里词语一般会保持自己原有的词汇意义。词组里的词语之间一般会有句法性连接关系。合成词由语素构成的新词，词组则从词语构成词组词语，上面提到的就是它们之间的最大区别。词组和合成词的语言单位在汉语中也很难

³Фролова О.П. Словообразование в терминологической лексике современного китайского языка.

区别。关于区别词组和合成词 Gorelov 研究过的几种方法。⁴现代汉语词汇中研究术语是一个最复杂的研究项目之一。

科技领域的不断发展让汉语词汇量愈来愈大。专业术语占新词语的百分之 90 以上的词汇量。术语的数量增加程度比公共运用的词语高得多。因此，研究特殊词汇的进步起很大的作用。

据 B. N. Golovin 说：“术语是一个分别的词语或者词组，属于某个领域专家和工作人员。比方说：科技生产，贸易等”⁵

根据语言的语法特点在各种语言里构词法具有不同的方法。比如，汉语里用合成词，派生词，缩合词，翻译外来词等各种方法构词。

第二项电脑术语的分析

电脑是一种用于高速计算的电子计算机器，可以进行数值计算，又可以进行逻辑计算，还具有存储记忆功能。是能够按照程序运行，自动、高速处理海量数据的现代化智能电子设备。

打印机是计算机的输出设备之一，用于将计算机处理结果打印在相关介质上。衡量打印机好坏的指标有三项：打印分辨率，打印速度和噪声。

键盘-用于操作设备运行的一种指令和数据输入装置。也指经过系统安排操作一台机器或设备的一组功能键（如打字机、电脑键盘）。键盘也是组成键盘乐器的一部分，也可以指使用键盘的乐器，如钢琴、数位钢琴或电子琴等。

光驱是光盘驱动器的简称。电脑用来读写光碟内容的机器，也是在台式机和笔记本便携式电脑里比较常见的一个部件。随着多媒体的应用越来越广

⁴Горелов В. И. Лексикология китайского языка. – М., 1984.- С. 11

⁵Головин Б.Н. , Кобрин Р.Ю. Лингвистические основы учения о терминах.- М.: Высшая школа, 1987.- В. 109.

泛，使得光驱在计算机诸多配件中已经成为标准配置。光驱可分为 CD-ROM 驱动器、DVD 光驱(DVD-ROM)。

声卡是多媒体技术中最基本的组成部分，是实现声波 / 数字信号相互转换的一种硬件。基本功能是把来自话筒、磁带、光盘的原始声音信号加以转换，输出到耳机、扬声器、扩音机、录音录音机等声响设备，或通过音乐设备数字接口(MIDI)使乐器发出美妙的声音。

硬盘是电脑的一个重要部件，用来存储电脑中的所有数据。硬盘有固态硬盘（SSD 盘，新式硬盘）、机械硬盘（HDD 传统硬盘）、混合硬盘（HHD 一块基于传统机械硬盘诞生出来的新硬盘）。SSD 采用闪存颗粒来存储，HDD 采用磁性碟片来存储，混合硬盘(HHD: Hybrid Hard Disk)是把磁性硬盘和闪存集成到一起的一种硬盘。绝大多数硬盘都是固定硬盘，被永久性地密封固定在硬盘驱动器中。

主板又叫主机板(mainboard)、系统板(systemboard)或母板(motherboard); 它安装在机箱内，是微机最基本的也是最重要的部件之一。主板一般为矩形电路板，上面安装了组成计算机的主要电路系统，一般有 BIOS 芯片、I/O 控制芯片、键盘和面板控制开关接口、指示灯插接件、扩充插槽、主板及插卡的直流电源供电接插件等元件

显示器（display）通常也被称为监视器。显示器是属于电脑的 I/O 设备，即输入输出设备。它是一种将一定的电子文件通过特定的传输设备显示到屏幕上再反射到人眼的显示工具。

鼠标是计算机的一种输入设备，分有线和无线两种，也是计算机显示系统纵横坐标定位的指示器，因形似老鼠而得名“鼠标”（港台作滑鼠）。

扫描仪（scanner），是利用光电技术和数字处理技术，以扫描方式将图形或图像信息转换为数字信号的装置。扫描仪通常被用于计算机外部仪器设

备，通过捕获图像并将之转换成计算机可以显示、编辑、存储和输出的数字化输入设备。扫描仪对照片、文本页面、图纸、美术图画、照相底片、图形、文字、照片、平面实物转换成可以编辑及加入文件中的装置。

内存-在计算机的组成结构中，有一个很重要的部分，就是存储器。存储器是用来存储程序和数据部件，对于计算机来说，有了存储器，才有记忆功能，才能保证正常工作。存储器的种类很多，按其用途可分为主存储器和辅助存储器，主存储器又称内存储器。

处理器（Central Processing Unit）的缩写，即 CPU，CPU 是电脑中的核心配件，只有火柴盒那么大，几十张纸那么厚，但它却是一台计算机的运算核心和控制核心。电脑中所有操作都由 CPU 负责读取指令，对指令译码并执行指令的核心部件。

优盘-通俗的说就是能插到电脑（USB 口）上，直接与电脑交换数据，也就是把电脑上的东西存到 U 盘上，或把 U 盘上的东西传到电脑上的移动存储。拥有它，你就可以把你想要的电子文件随身携带，有电脑时便可使用。

显卡-全称显示接口卡，又称显示适配器，是计算机最基本配置、最重要的配件之一。显卡作为电脑主机里的一个重要组成部分，是电脑进行数模信号转换的设备，承担输出显示图形的任务。显卡接在电脑主板上，它将电脑的数字信号转换成模拟信号让显示器显示出来，同时显卡还是有图像处理能力，可协助 CPU 工作，提高整体的运行速度。

复印机是从书写、绘制或印刷的原稿得到等倍、放大或缩小的复印品的设备。复印机复印的速度快，操作简便，与传统的铅字印刷、蜡纸油印、胶印等的主要区别是无需经过其他制版等中间手段，而能直接从原稿获得复印品。复印份数不多时较为经济

ALGOL 是算法语言 (ALGOrithmic Language) 的简称, 是在计算机发展史上首批清晰定义的高级语言, 由欧美计算机学家合力所组成的联席大会于仍是晶体管计算机流行的 1950 年代所开发。

BASIC 是一种因简单易学的近似于计算机 BASIC 语言而大多盛行于电脑学习机上的一种编程语言。

JPEG 是 Joint Photographic Experts Group (联合图像专家小组) 的缩写, 是第一个国际图像压缩标准。JPEG 图像压缩算法能够在提供良好的压缩性能的同时, 具有比较好的重建质量, 被广泛应用于图像、视频处理领域。人们日常碰到的“.jpeg”、“.jpg”等指代的是图像数据经压缩编码后在媒体上的封存形式, 不能与 JPEG 压缩标准混为一谈

比特是计算机专业术语, 是信息量单位, 是由英文 BIT 音译而来。同时也是二进制数字中的位, 信息量的度量单位, 为信息量的最小单位。。现代的计算机和存储媒体都拥有若干亿位的存储容量。位以上的单位是字节(byte)。一般一个英文字母占用一个字节, 一个汉字占用两个字节

电子邮件是一种用电子手段提供信息交换的通信方式, 是互联网应用最广的服务。通过网络的电子邮件系统, 用户可以以非常低廉的价格(不管发送到哪里, 都只需负担网费)、非常快速的方式(几秒钟之内可以发送到世界上任何指定的目的地), 与世界上任何一个角落的网络用户联系。

因特网 (Internet) 是一组全球信息资源的总汇。有一种粗略的说法, 认为 INTERNET 是由于许多小的网络 (子网) 互联而成的一个逻辑网, 每个子网中连接着若干台计算机 (主机。Internet 以相互交流信息资源为目的, 基于一些共同的协议, 并通过许多路由器和公共互联网而成, 它是一个信息资源和资源共享的集合。

计算机病毒是一个程序，一段可执行码。就像生物病毒一样，具有自我繁殖、互相传染以及激活再生等生物病毒特征。计算机病毒有独特的复制能力，它们能够快速蔓延，又常常难以根除。它们能把自身附着在各种类型的文件上，当文件被复制或从一个用户传送到另一个用户时，它们就随同文件一起蔓延开来。

太字节 (Terabyte)，计算机存储容量单位，也常用 **TB** 来表示。
1TB=1024GB

吉字节 (GigaByte)，又称千兆字节，是计算机存储容量单位。它英文名为 GigaByte，简称 **GB**，是兆字节(MB)的 1024 倍，即 1024MB。

杀毒软件-杀毒软件属于“系统安全类”软件。安全杀毒或安全辅助（是负责安全的）。和其他软件没有根本区别，但是它属于操作系统辅助软件，是镶嵌到操作系统根部的。也就是一个工具软件而已

浏览器是指可以显示网页服务器或者文件系统的 **HTML** 文件（标准通用标记语言的一个应用）内容，并让用户与这些文件交互的一种软件。

第二章汉语中电脑术语的词汇予以分析

从词汇语义方面研究现代汉语电脑术语包括几个研究阶段。

第一，我们把这些电脑术语从有关电脑的报纸⁶，杂志⁷，网络网站上提供的资料和词典与教材中抽出来了。我们按照一定的标准挑选了电脑术语，我们挑选了一些常用的术语和我们实践上常常可以遇到的术语以及自己了解的电脑术语。

第二，我们研究的电脑术语上从统计学角度进行了深入分析以及把结果写上了在相关的章。

第三，最难处理的任务是分类。我们为什么说它很难处理呢？分类之所以很难处理，是因为不仅翻译汉语电脑术语很困难，而且在乌语里找出相当于这术语的词汇也不容易。所以我们不能说乌语有完整的电脑术语。

第一项电脑术语中词汇外来词的运用

外来词是从外国外语来的词语和短语。外来词术语主要是属于国际电脑术语的。国际外来词在很多语言中占术语词汇的大多数。据 V. V. Vinogradov 的看法，“国际外来词是世界文明宝贝”。乌语的电脑术语中也有不少国际外来词术语：assembler, bayt, bit, blog, brauzer, veb, vinchester, disketa, display, drayver, emeyl, monitor。国际外来词术语的这样增加对人民的科学和文化的一体化起着很重要的作用。

国际外来词在乌语中什么时候出现了，怎样在民间传播了，这些不太重要，重要的是它的来源。研究过程中我们发现，虽然它们的意思没有接近，甚至不属于一个区域的外来词，但是，居然会同时出现在三种语言里。当然，

⁶人民日报，经济日报

⁷中国经济

鸟语的大多数国际外来词术语跟“欧美洲”区域有关的，可是有一些外来词术语是跟其他的区域有关的。

外来词词汇

因没有翻译过来外来词词汇词组而它们在语言中成为了国际外来词

国际外来词是没有翻译过来的外来词。外来词词汇运用过程中我们不仅用该词语的词汇意义，而且还用它的词形。

因没有翻译过来外来词词汇词组而它们在语言中成为了国际外来词

电脑领域中英语的 Acer“电脑公司”，CD 光盘，e-mail 电子邮件，i-Pad Apple 手机公司，on-line, twitter 的术语通俗运用。

汉语里也有这样的组织。这些组织包括电脑公司名称，安装软件的语言，信息技术产品等。

AVI 是一个缩合词，在汉语中从英语来的缩合词术语，用英语的字母运用。AVI- Audio Video Interactive（表示 Audio-Video 的顺序）。

比如：他展示了 AVI 文件生成代码的解析过程。

Acer 是电脑公司在汉语里从英语来的词语，用英语字母运用：

比如：我妈妈给我买了一台电脑是 Acer 牌子的。

ALGOL 术语在汉语里从英语来的词语，ALGOL - AlgebraicOrientedLanguage 是软件语言。

比如：我现在学习的是 ALGOL, COBOL 以及各种汇编语言。

BASIC 术语在汉语里从英语来的词语，“Beginner’s All-purpose” Basic 是软件语言

比如：BASIC 语言是大学必学的科目之一。

JPEG 术语在汉语里从英语来的词语，JPEG - Joint Photographic Experts Group

外来词是从其他语言来的词语和短语。外来词电脑术语大多数是国际外来词。

比如：请你把文件以 JPEG 格式发给我。

外来词是从外国外语来的词语和短语。外来词术语主要是属于国际电脑术语的。国际外来词在很多语言中占术语词汇的大多数。据 V. V. Vinogradov 的看法，“国际外来词是世界文明宝贝”

国际外来词在鸟语中什么时候出现了，怎样在民间传播了，这些不太重要，重要的是它的来源。研究过程中我们发现，虽然它们的意思跟别的语言没有接近，甚至不属于一个区域的外来词，但是，居然会同时出现在三种语言里。当然，鸟语的大多数国际外来词术语跟“欧美洲”区域有关的，可是有一些外来词术语是跟其他的区域有关的。

比如，汉语中的“比特”-“bit”“博客”-“blog”

“比特”这个术语是在英语中的 bit 从“basic indissoluble information unit”来的缩合词

比如：

比特是计算机专业术语, 是信息量单位。

“博客”术语是从英语中的 blog 术语来的词语

我今天开通了自己的博客，因为我想结识更多的朋友。

第二项电脑术语中词汇的起源

因为汉语中的现代术语大多数是外来词术语，所以研究语义翻译和外来词的任务至关重要，研究语义翻译和外来词是研究术语的主要的方法。

现代汉语术语的大多数是从语义翻译过来的术语组成。从词形看它们是从汉字构成的。从词源看，这些词语是外来词。

语义翻译也是一个“翻译”，在这个情况下，在语言中会产生新的词语。其他语言的词语影响下产生新词的情况是一个特别的外来词现象。但是语言学家避免说它是一个外来词或者外来词的一种类。例如据 L.A. Bulaxovskiy 说：语义翻译的外来词与外来词平行。⁸据 Blushfild 说：语义翻译过来的外来词是从外语翻译成的词语或者为了表达别的语言词语的意义从母语里挑选词语。⁹

我们现在说一说关于现代汉语术语语义翻译的几类。首先我们应该说公共运用的词语有单音节的，也多音节的。

语义翻译的术语一般都是多音节的词语。语义翻译之所以多音节的，是因为翻译外来词的时候，为了表示外来词的意义，需要很多词组。现代汉语中的语义翻译的外来词术语可以分为两种情况：

1.真正语义翻译的词语

2.半语义翻译的词语

表示真正语义翻译术语的词语成分每个都参加为表示术语的意义。相反，半真正语义翻译术语的词语成分里只有一部分词语能表示术语的意义，其他部分指它的发音，它们是音译外来词素。下面你们可以看到语义翻译的术语：

自动编码 zì dòng biān mǎ

⁸Булаховский И.А. «Введение в языкознания», М.,1998г, 11-стр.

⁹Блушфилд. «Язык», М.,1968г, 499-502-стр.

升级 shēng jí

电子邮件 diàn zǐ yóu jiàn

杀毒软件 shādúruǎnjiàn

硬盘 yìngpán

内存 nèicún

自动编码 — 这个术语相当于英语中的“autocode”术语。在汉语里把 autocode 按照语义特点可以翻译成“自动+编码”。下面你们可以看到他的用法：

这是一家自动编码软件厂家。

升级 — 这个术语相当于英语中的“upgrade”术语。如果直接翻译的话，这个词意味着“高级”或者“现代化”。汉语中从语义方面符合 up-grade 术语的词汇意义的词语成分有两种“升+级”

电脑系统经过升级以后好用多了

电子邮件 — 这个术语相当于英语中的“e-mail”术语。这个术语在汉语中由两个词语成分构成的“电子+邮件”电子-electric, 邮件-mail

公司职员每天上班的第一件事就是查看电子邮件。

杀毒软件 — 这个术语相当于英语中的“antivirus program”术语。汉语里根据 anti-virus 术语的词汇意义，汉语中可以利用两个词语：“杀+毒”因为 anti-virus 意味着处理电脑与手机的病毒，保护电脑。还有一个词语 program，汉语里我们用“软件”这个词语表示它的词汇意义。结果我们把“antivirus program”翻译成了“杀毒软件”。

宁可多花钱一定要买最好的杀毒软件。

硬盘 —这个术语相当于英语中的“Hard disk”术语. 这个术语在汉语中由两个词语成分构成的“硬+盘”硬-hard, 盘-disk

硬盘是电脑的一个重要部件之一。

内存 (DDR) —这个术语相当于英语中的“Internal memory”术语. 这个术语在汉语中由两个词语成分构成的“内+存”内-inernal, 存-memory

半语义翻译的外来词 – 是不完全属于语义翻译的外来词

鸟语中的“videokarta”词语相当于英语中的“videocard”，这个词语也属于半语义翻译的外来词。把这个词语的第一部分“video”不能翻译成鸟语，所以直接利用。

下面你们可以看到汉语中的语义翻译的外来词：

因特网 -这个术语相当于英语中的“Internet”词语，就是网络的意思。它的第一部分表示 inter 的发音，汉语中不要翻译也可以利用：因特。第二部分是“网”，英语的“net”翻译成了“网”。“网”语义翻译过来的外来词。它的公共运用的意思是“钓鱼的网”“蜘蛛网”。英语中的“WEB”跟“网”意思接近。

现在很多学生可以通过因特网获取学习资料.

语义翻译的外来词词语只有根据一个词汇意义翻译成其他语言。比如，汉语中的“**病毒**”术语相当于英语中的 virus，这个词语。以前它只表示医学领域里的引起重病的元素。但是后来随着信息化和网络化的发展，人民用它表示对电脑安全性有害的黑客软件。后来这样的软件形象的叫做“病毒”。

由于我的电脑中了病毒，我重装了系统.

鼠标 - 这个术语相当于英语中的“mouse”术语.如果直接翻译它的意思是老鼠，是一个动物。但是后来人们在电脑硬件里的一个设备，叫做“mouse”。

语义翻译的外来词增加汉语词汇量的最好方法。公共运用的词语也可以按语义翻译成母语。语义翻译外来词形成汉语科技术语的最重要的手段。

按照词源翻译外来词

乌语和汉语里经常用这个方法翻译英语外来词术语。研究的语言上可以多利用构词法。在这个情况下只留下外来词的词汇意义。翻译的过程中可以利用对这个词语的意义符合的词缀构词。

用词源学翻译词语可以解释其他语言的词汇意义

电脑 diànnǎo 电+脑 computer

复印机 fùyìnjī 复印+机 duplicator

打印机 dǎyìnjī 打印+机 printer

键盘 jiànpán 键+盘 keyboard

显示器 xiǎnshìqì 显示+器 monitor

处理器 chǔlǐqì 处理+器 processor

扫描仪 sǎomiáoyí 扫描+仪 scanner

数据机 shùjù jī 数据+机

光驱 guāngqū 光+驱 optical disc drive

主板 zhǔbǎn 主+板 motherboard(computing)

鸟语里用词源学翻译不太灵活。电脑术语的大多数是音译外来词。相反，汉语里用语义特点和词源学特点翻译，并构新词，特别灵活。这个方法的优点在于比音译法词素用得不多，以便通俗化。

第三项电脑术语中音译外来词的用法

每个国家发展情况各有独特。因为现在世界上每个国家想进行互相合作关系，发展友谊往来，所以外来词的现象，现在愈来愈多。但这个利于增加这个国家的词汇量。现在大部分外来词用两种方法翻译成母语：

音译外来词

如果语言学者遇到一些自己看不懂的词语，或者以前没看过的东西，现象，情况等事物，他们利用下列音译翻译法：

第一，直接运用：这种情况下会发生比较简单的外来词现象。比如，**极客 jike** 相当于英语中的“geek”

用语言中具有的词素按照外来词的发音构新词：这种情况下语言中会有词汇。汉语的“**太字节**”是按照英语的“terabyte”构成的。

有的词语因为翻译的很不错又发音很像，又符合语义翻译外来词的方法，可以说是一举两得。下面你们可以看到这样的术语：

声卡 — 这个术语相当于英语中的“sound card”术语。声-sound，卡-card的意思，卡是音译外来词。

显卡 — 这个术语相当于英语中的“sound card”术语。显-video,卡-card的意思，卡是音译外来词

优盘 — 优-音译外来词，盘-“disk, memory”的意思

吉字节 — 电脑单位，这个术语相当于英语中的“gigabyte”术语。吉是音译外来词+字节相当于英语中的“byte”。

我们研究术语过程中发现汉语的外来词比鸟语和俄语少得多。这种情况跟汉语的特殊发音有关。因为汉语发音跟其他语言有很大的区别，所以外来词的现象汉语中比较少。但鸟语的发音却对外来词的增加很合适，如果鸟语没有的东西出现了就用外来的英语词语。还有一个原因就是跟历史有关。我们研究发现鸟语和俄语中的音译外来词，汉语中用语义翻译的外来词表达。可以说是每个国家接受外来词的情况不一样。音译外来词的不同意味着接受外来词的语言发音的不同。

结论

研究现代汉语电脑术语的词汇语义和构词法特点，我们做出了下列结论：汉语电脑术语还有很多不足应该改进，为什么我们说要改进，因为现在汉语电脑术语有很多同义词现象，还有一些英语电脑术语替汉语电脑术语使用。这些原因就证明了我们上面说的话。这种情况不仅在汉语里可以遇到的问题，而且在乌语里也常常可以遇到问题。虽然乌兹别克语成为国语好多年了，但在电脑术语方面有许多问题还没有解决好。因为新的词语和术语一天比一天多，所以语言学家 V.A. Chjen 在塔什干出版了一本书，叫做“Язык техника”，这本书上有贸易，科技方面的词语与术语，而且关于每个词语或术语有详细的解释，词典的语言通俗易懂。美中不足，虽然书在塔什干出版的，但是书上全都是俄语。所以我们应该尽心竭力地研究科技方面的术语。

电脑术语根据词汇语义特点可以分为 8 个类别。我们把术语分为类别时常常看它的最初的词汇意义和它的主要的词汇意义。但是这样分类也没有特别确定的，如果我们仔细观察电脑术语，每个术语不一定属于一种类别。它们的大部分属于好几个类别。本论文题目的研究对象是 40 多个术语，但如果分类它们的数量可以达到几千个术语。

KIRISH

1- Bob. Xitoy tilida kompyuter atamalarining xususiyatlari

1.1. Xitoy tili atamashunoslik sohasi va atamalarning yasash usullari

1.2. Kompyuter atamalarining qisqacha tahlili

2- Bob. Kompyuter atamalarining leksik-semantik tahlili

2.1. Leksik o‘zlashtirmalar orqali o‘zlashtirilgan kompyuter atamalari

2.2. Kal’kalahning semantik va etimologik usul orqali yasalgan kompyuter atamalari

2.3 Fonetik usul orqali yasalgan kompyuter atamalari

XULOSA

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

Ilova “Kompyuter atamalarining xitoycha-o‘zbekcha kichik lug‘ati”

Kirish

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimov aytganlaridek: “Har qaysi xalq yoki millatning tafakkuri, turmush tarzi, ma’naviy qarashlari o‘z-o‘zidan, bo‘sh joyda shakllanib qolmaydi. Ularning vujudga kelishi va rivojlanishida aniq tarixiy, tabiiy va ijtimoiy omillar asos bo‘lishini hammamiz yaxshi bilamiz. Masalan, Sharq olamida, jumladan, o‘zimizning O‘rta Osiyo sharoitida jamoa bo‘lib yashash tuyg‘usi g‘oyat muhim ahamiyat kasb etadi va odamlarni bir-biriga yaqinlashtirishga, bir-birini qo‘llab-quvvatlab hayot kechirishga zamin tug‘diradi. G‘arb olamida esa odamlarning hayot tarzida jamoaviylikdan ko‘ra individualizm, shahsiy manfaat tamoyillari ustunlik qilishini kuzatish mumkin. Bu ham muayyan, obektiv ijtimoiy-tarixiy omillar tufayli shakllangan voqelik bo‘lib, uni ham inkor etib bo‘lmaydi”¹⁰.

Mamlakatimizning boshqa ko‘pgina chet davlatlari bilan aloqalari bor. Shuningdek Xitoy Xalq Respublikasi bilan bo‘lgan diplomatik aloqalari kundan kunga rivojlanib bormoqda. Respublikamiz Xitoy Xalq Respublikasi bilan nafaqat siyosiy-iqtisodiy sohada, balki ta’lim va madaniyat sohalari yuzasida ham keng ravishda samarali hamkorlik olib bormoqda. Shu bilan birga yurtimizda xitoy tiliga bo‘lgan qiziqish yanada kuchayib bormoqda. Biz, ya’ni talabalar xitoy tilini o‘rganar ekanmiz, bu til yuzasida nafaqat chuqur bilimga ega bo‘lishni, balki uni vatanimizda boshqa tillar kabi keng tarqatish yo‘lida oz bo‘lsada o‘z burchimiz deb hisoblab, unga o‘z hissamizni qo‘shishni oldimizga maqsad qilib qo‘yishimiz kerak.

Xitoy tili boshqa tillarga o‘xshab o‘z leksik boyligiga ega. So‘z boyligining ma’lum bir qismini atamalar tashkil qiladi.

Ilm-fan, texnika, qishloq-xo‘jaligi va boshqa sohalarga oid tushunchalarning aniq atamasi bo‘lgan so‘z yoki so‘z birikmasi atama deyiladi. Har bir fan, kasb-hunar o‘z atamalariga, shu atamalarlardan iborat leksikasiga ega. Bunday maxsus

¹⁰Каримов И.А. Юсак маънавият – енгилмас куч. – Т.: “Маънавият”, 2008. – Б. 7-8, 10.

leksika atamashunoslik deb ham yuritiladi: fizika atamashunosligi, lingvistik atamashunoslik kabilar majud.

Atamalar muayyan bir sohaga oid tushunchalarni aniq ifoda etuvchi soʻzlar boʻlsada, lekin u soʻzlarning qoʻllanishi shu soha kishilari doirasi bilan chegaralangan boʻlishi shart emas. Bunda ikki holatni koʻrish mumkin:

Atamalarning maʼnosi, sohaga aloqasi boʻlmagan kishilar uchun ham tushunarli boʻladi va ular tomonidan ham qoʻllanaveradi. Masalan, botanikaga oid bugʻdoy, paxta, oʻrik, goʻza, uzum, noq sanʼatshunoslikka oid: sahna, afisha, aktyor; tibbiyotga oid: ukol, narkoz, gripp; texnikaga oid: texnik ishlar yuqorida aytib oʻtganimizning isboti.

Atamalarning maʼlum qismi shu atamaga oid boʻlgan soha kishilar uchun tushunarli boʻladi va shular nutqida qoʻllanadi. Tilshunoslikka oid: morfema, fonema, urgʻu, oʻzaq ximiyaga oid: oksidlar, indikator; iqtisodiyot va savdo sotiqa oid: akkreditiv, benefisiar, avizo, embargo, kredit, sugʻurta kabilar. Shuni aytish kerakki, umumisteʼmoldagi soʻzlar maʼlum bir soxaga oid tushunchani ifodalovchi soʻz sifatida, atamaga aylanishi mumkin. Bunday yoʻllarda u soʻzning dastlabki maʼnosi (yoki maʼnolari) bilan umumisteʼmoldagi leksikaga, maxsus (atamashunoslik) maʼnosi bilan esa atamashunoslik (chegaralangan) leksikaga oid boʻladi.

"Gʻoʻza parvarishini sugʻorish bilan mohirona bogʻlab olib borish juda muhim ahamiyatga ega".

"Bosh kelishigidagi asosiy sintaktik funksiyasi ega boʻlib kelishdir". Birinchi gapdagi ega soʻzi oʻzining dastlabki maʼnosida qoʻllangan. Bu maʼnosi bilan keng isteʼmoldagi soʻzlar jumlasiga kiradi. Ikkinchi gapdagi ega soʻzi esa tilshunoslikka oid atama hisoblanadi.¹¹

¹¹Ш.Шоабдурахмонов. Хозирги ўзбек адабий тили.,Т.,1980. 129 бет

Hozirgi zamon xitoy tilida juda ko'p yangi sohalarga oid atamalar paydo bo'lyapti, shu jumladan texnika sohasida kompyuter yo'nalishi o'z rivojini topyapti. Xitoy va O'zbekiston o'rtasidagi tashqi savdo aloqalari ham jadallik bilan rivojlanyapti. Shu jarayonda kompyuter atamalarini o'zbek tiliga o'girishda hamda ularni taftish etish muhim ahamiyatga egadir.

Xitoy tili atamaları va shu bilan bog'liq hodisalar bilan xitoyshunoslikda Alla Leonovna Semenas¹², Olga Pavlovna Frolovalar shug'ullanishgan, biroq hamma masalalar to'la yoritilgan deb bo'lmaydi. Shunga qaramasdan bu sohada ular ma'lum tadqiqotlarni oborgan va qilgan ishlari e'tiborga sazovordir.

Atama va oddiy so'zlar orasida ma'lum darajada farq bo'lsada, biroq bu bir til leksik boyligiga kiradigan birliklardir, shu sababdan ular o'zaro munosabatlariga ham ega. Masalan, ayrim so'zlar ma'lum sharoitlarda atama sifatida ishlatilsa, boshqa xolatda oddiy so'z sifatida qo'llaniladi. Tadqiqotimizda bunga misollar uchraydi, kezi kelganda ular haqida ma'lumot beramiz.

Atama va atamashunoslik haqidagi ma'lumotlarni biz A.A. Reformatskiyning kitoblariga tayangan holda oldik va nazariy jihatdan yondashganda ulardan foydalandik. Shu yunalishda yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek o'zbek tilshunosi Xudoyberdi Donirov fikrlaridan ham keng foydalandik¹³.

Hozirgi zamon xitoy tilida kompyuter atamalarini lisoniy jihatdan o'rganishda, biz faqat ularni leksik semantik tasnifini va struktur jihatdan tahlil kilishni nazarda tutamiz xolos. Kompyuter atamalarini lisoniy jihatdan atroflicha o'rganish uchun bitta bitiruv ishi kamlik qiladi.

Bitiruv malakaviy ishi mavzusining dolzarbligi:

O'zbekiston va Xitoyning ijtimoiy-siyosiy, savdo-sotiq va madaniy-adabiy aloqalari tarixi ming yillarga borib taqaladi. Respublikamiz mustaqillikka erishganidan keyin, xalqlarimiz orasidagi munosabatlar yanada yangicha

¹²А.Л.Семенас. Лексика китайского языка. М.,2000 г.

¹³Ш.Шоабдурахмонов,М.Аскарлова, А.Ҳожиёв, И.Расулов, Х.Дониёров.Ҳозирги ўзбек адабий тили.Т.,1980

ko‘lamkasb etadi. Har ikki davlat boshliqlari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov va XXR Raisi Szyan Sze Min, hamda keyinchalik Xi Jin Pin janoblarining o‘zaro tashriflari bu aloqalarni yanada kengaytirdi. Ayniqsa, ShHT (Shanhay Hamkorlik Tashkiloti) doirasidagi o‘zaro munosabatlar O‘zbekiston va XXR o‘rtasidagi iqtisodiy-siyosiy va madaniy aloqalarning yanada kengayishiga sabab bo‘ldi. Har ikki davlat Buyuk Ipak yulida joylashganligi uchun ham ko‘p sohalarda ushbu hamkorlik chuqur tarixiy ildizlarga ega. Ayniqsa hozirda texnika sohasida chuqurlashib boryapmiz. Undan tashqari oxirgi paytlarda Respublika raxbariyati tomonidan Xitoy va O‘zbek ikki tamonlama aloqalariga e‘tiborni kuchaytirishayotganligi hammaga ayon, xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti boshchiligidagi yuqori darajadagi xukumat vakillari tomonidan o‘tgan yilning birinchi yarmida Xitoy Xalq Respublikasiga qilingan safar natijasi, hamda shu safar doirasida yo‘lga qo‘yilgan keng ko‘lamli hamkorlik shartnomalari, ikki davlat orasidagi har tamonlama aloqalarning juda tez rivojlanayotganining aniq dalillaridan biridir.

Yuqoridagilarni inobatga olgan holda, O‘zbekistonda texnika yo‘nalishini kuchaytirish uchun shu sohaga oid atamalarni o‘rganish va ikki tilga to‘g‘ri tarjima qilish o‘ta muhim va dolzarbligini tushuntirib o‘tish shart emas deb o‘ylaymiz.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda shuni ta’kidlash joizki, xitoy tilining kompyuter atamalarining lisoniy tahlili juda dolzarb masalalardan biri. Bunga yana shuni qo‘shish mumkinki, shu kunga qadar nafaqat o‘zbek tilida, balki boshqa xorijiy tillarda ham ushbu mavzuga aloqador bo‘lgan ilmiy tadqiqotlar olib borilgan lekin juda ko‘p qiyinchiliklarga uchragan, yohud boshqa sohalarga qaraganda ancha sust o‘rganilgan. Masalan, ruscha - xitoycha texnik atamalar lug‘ati, yoki ruscha - xitoycha tekstil sanoati atamalari lug‘ati va xuddi shularning aksi xitoycha -ruscha lug‘atlar mavjud, ammo O‘zbekcha - xitoycha yoki xitoycha - o‘zbekcha texnika atamalari lug‘ati esa umuman yo‘q. Xitoyning o‘zida ham kompyuter atamalariga bag‘ishlangan alohida izlanishlarni uchratmadik. Faqatgina,

shu sohaga oid umumiy texnik atamalar izohli lug‘ati mavjudligini e‘tirof etishimiz kerak.

Shu bilan birgalikda, o‘zimizning tajribamizga tayangan holda shuni ta’kidlab o‘tish joizki, afsuski, shu kunga qadar ko‘pchilik mahalliy korxonalar va chet el korxonalari, yoki vakolatxonalari orasidagi muloqot asosan rus tilida yohud ingliz tilida olib borilmoqda. Bundan tashqari eksport-import shartnomalari ham rus va ingliz tillarida tuzilib kelmoqda. Yuqoridagilarga, o‘zimizning oxirgi bir yil mobaynida bir qancha xitoyga aloqador firmalarda ishlab kelish jarayonida guvohi bo‘ldik va o‘zbekcha — xitoycha lug‘atlarning yo‘qligining salbiy ta’sirini, ushbu masalaning dolzarbligini o‘z tajribamizda ko‘rib o‘tdik. Shu sababdan, bizning ishimizni dolzarbligi yana ham oshadi va katta ahamiyatga ega bo‘ladi degan umiddamiz.

Mavzuning o‘rganilganlik darajasi:

Xitoy tilining kompyuter atamalari yuqorida ta’kidlaganimizdek alohida mavzu sifatida o‘rganilmagan. Biroq rus xitoyshunoslari 40-yillarda " Краткий Китайско-Русский тематический словарь" nomli lug‘atni nashrdan chiqarishgan, bu lug‘at ma’naviy jihatdan va amaliy jihatdan o‘z ahamiyatini yo‘qotgan, bundan tashqari uni topish ham qiyin. Xitoyliklarning o‘zi ushbu sohaga oxirgi besh yil ichida katta e‘tibor berib, bir necha tematik lug‘atlarni chikarishga muvaffaq bo‘lishdi. Xususan, "Краткий Китайско-Русский тематический словарь " ushbu lug‘atda texnika atamalariga bag‘ishlangan bo‘limi mavjud, biroq u talablarga javob beradi deb bo‘lmaydi. Yana boshqa xitoy olimining Van Shao Jao ning 1988 yilda nashrdan chiqqan "e han keji cidian 论 " (ruscha-xitoycha texnik lug‘ati) nomli darsligi bevosita biz o‘rganayotgan mavzuga tegishli bo‘lib, biz undan atroflicha foydalanishga va atamalarni izohini hamda o‘zbekcha ekvivalentlarini topishda foydalandik. Bundan tashqari, 1995-yilda nashrdan chiqqan. Yuqorida zikr etilgan darsliklarni hozirgi kunda ham Xitoy Xalq Respublikasining ko‘pchilik universitetlarida qo‘llanma sifatida foydalinilayotganini ham e‘tibordan qoldirish

kerak emas. Ushbu qo'llanma Xitoyda nafaqat o'sha yerlik talabarga darslik sifatida, balkim chet ellik talabalar uchun ham darslik sifatida qo'llanilib kelayapti. Shu sohaga qisman oid yana boshqa adabiyotlar albatta mavjud. Bularga masalan, "shiyong shanyi eyu " kitobi va boshqa rus va o'zbek tillarida texnik birikmalar va texnik atamalar izohli lug'atlaridan foydalandik. Kelajak avlodga bu sohada yangilik va qulaylik yaratish maqsadida bu ishga jahd qildik.

Bitiruv malakaviy ishining obykti:

Xitoy tilida kompyuter atamaları bevosita bizning o'rganish ob'ektimiz bo'lib, shu yunalishda tadqiqot ishlarimiz uchun 40 dan ortiq atamani ajratdik. Atamalarni tanlashda eng ko'p qo'llanilishi prinsipi asosida tanladik. Ushbu atamalarni biz texnikaga aloqador bo'lgan gazeta, jurnal, internetdagi qo'lyozmalar va yuqorida ta'kidlab o'tilgan darslik va kitoblardan, hamda o'z amaliy tajribamiz davomida uchragan atamalardan terib oldik. Albatta, ularning soni bizlar ajratib olganimizdan ko'ra birmuncha ziyodroqdir. Lekin, bitta bitiruv ma'lakaviy ishida ularni hammasini tahlil qilib tasniflash bir muncha murakkab ish deb bilib, uni keyingi tadqiqot ishlarimizda qo'shimcha o'rganish mumkin bo'ladi deb o'ylaymiz.

Bitiruv malakaviy ishining maqsad va vazifalari:

Xitoy tilida kompyuter atamalarini tahlili bizning asosiy maqsadimizdir. Maqsadimizga erishish niyatida oldimizga quyidagi vazifalarni qo'ydik va bajarishimiz lozim deb topdik:

Birinchi: Kompyuter atamalarining leksik-semantik tasnifi; Ikkinchi: Kompyuter atamalarining tuzilishi jihatidan tahlili; texnika atamalarining miqdoriy tahlili; texnika atamalarida sinonimiya kabi masalalarini imkon darajasida tadqiq etish bilan chegaralandik.

Bitiruv malakaviy ishining ilmiy yangiligi:

Xitoy tilida kompyuter atamalarini leksik-semantik va struktural tahlili ilk bor qilinmoqda. Undan tashqari, birinchi bor qisqacha bo'lsada O'zbekcha-Xitoycha kompyuter atamalar izohli lug'ati tuzildi. Birinchi bor kompyuter atamalarining leksik-semantik tasnifini o'rganish natijalariga ega bo'ldik.

Bitiruv malakaviy ishining nazariy va amaliy ahamiyati:

Tadqiqotimizning natijalari va xulosalari Xitoy filologiyasi kafedrasida o'qitilayotgan "Xitoy tili leksikologiyasi" faniga qo'shimcha ravishda amaliy va nazariy yordam berishi mumkin. Yangi korxonalar ishga tushurilayotgan joylarda texnik tarjimalar uchun foydasi tegadi degan umiddamiz Amaliy ahamiyati yana shundan iboratki, zavodda faoliyat yuritayotgan xitoy tili tarjimonlari biz tuzgan qisqacha lug'atdan foydalanishi mumkin.

Bitiruv malakaviy ishining tuzilishi:

Bitiruv ishiga kirish, ikki bob, xulosalar, foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatidan, hamda ilova tarzida "Qisqacha Xitoycha-o'zbekcha" kompyuter atamalar lug'ati" keltirilgan.

Tadqiqotning birinchi bobida, biz, kompyuter atamalarining leksik-semantik tasnifini berishga harakat qildik. O'rganish jarayonida ularni 5 turga bo'ldik. "Kompyuter atamalarining leksik-semantik tahlili" nomli ikkinchi bobda biz kompyuter atamalarni tuzilish jihatdan sharhlab, ularni o'ziga xoslik taraflarini ochib berishga harakat qildik

Bitiruv malakaviy ishi uslublari:

Kompyuter atamalarini o'rganish jarayonida biz, lisoniy tahlil qilish uslublaridan tasniflash, tavsiflash, statistik va qiyoslash uslublaridan atroflicha foydalanishga harakat qildik.

I- Bob. Xitoy tilida kompyuter atamalarining xususiyatlari

Kompyuter sohasining tobora rivojlanib borishi bugungi kunda ijtimoiy hayotning barcha sohalari informatsizatsiyasiga olib kelmoqda. Informatsion texnologiyalar sohasida ko'pgina yangilar qilinayotgani sababli aynan shu sohada ko'pgina o'zlashtirma so'zlarning kirib kelishi kuzatilmoqda. Kompyuter atamashunosligini o'rganish va uni turli tillarda taqqoslash muhim masalalardan biridir, chunki u dunyo miqyosida atamashunoslik fondini tashkil qilish va shu orqali turli lingvistik bazalarning professional sohada o'xshash taraflari hamda o'ziga xosliklarini aniqlashga yordam beradi.

1.1. Xitoy tili atamashunoslik sohasi va atamalarining yasash usullari

Tilning lug'at tarkibida atamashunoslik qismi katta bir o'rinni egallaydi. Atama – ilm-fan va boshqa muayyan sohalarga oid tushunchalarning aniq atamasi bo'lgan so'z yoki so'z birikmasidir. Uning qo'llanilish doirasi shu soha bilan chegaralangan, lekin umumiste'moldagi so'zlar ma'lum bir sohaga oid tushunchani ifodalovchi so'z sifatida ishlatilishi, atamaga aylanishi mumkin. Bunday hollarda u so'z dastlabki ma'nosi bilan umumiste'moldagi leksikaga, maxsus (atamashunoslik) ma'nosi bilan esa atamashunoslik (chegaralangan) leksikaga oid bo'ladi¹⁴. Atamalar bir ma'noli, tizimga solingan bo'lishi va emotsionallikka ega bo'lmasligi kabi belgilari bilan umumiste'moldagi so'zlardan farq qiladi.

Xuddi shu singari xitoy tilida ham atamalarlar umumiste'mol so'zlaridan ajratiladi, bu haqida O.Frolova biologik atamalar misolida to'liq ma'lumotlar bergan, uning yozishicha, xitoy tili atamalarining uchta o'ziga xos xarakteri mavjud: semantik (bir ma'nolilik, aniqlilik, atama sifatida bir xil tushunish, atamaning stilistik betarafligi), sintaktik (tizimga solinganlik) va pragmatik (atamaning qo'llanilishga qulayligi, darajasi, qisqa va lo'ndaligi)¹⁵.

¹⁴Хожиева., ДониёровХ. Ҳозирги ўзбек адабий тили. –Тoshkent, 1980. – В. 129

¹⁵Фролова О.П. Словообразование в терминологической лексике современного китайского языка. 65-стр.

So‘z yasalihi va atamalardan tashqari tarjimalar natijasida juda ko‘p qo‘llaniladigan tushuncha – bu so‘z birikmasidir. So‘z birikmasini hosil qiluvchi komponentlar (so‘zlar) leksik mustaqilligini saqlaydi va ular o‘rtasida sintaktik aloqa ham bo‘ladi. So‘z birikmasining qo‘shma so‘zdan farqi shundaki, qo‘shma so‘zning komponentlari morfema, so‘z birikmasining komponentlari esa so‘z bo‘ladi. Bunday so‘z birikmasi hamda qo‘shma so‘z kabi til birliklari xitoy tilida ham katta qiyinchiliklar bilan farqlanadi. Mana shu so‘z birikmasi va qo‘shma so‘zni bir-biridan ajratishning bir qancha ko‘rinishlari haqida V.I. Gorelov qisqacha to‘xtalib o‘tgan.¹⁶

Hozirgi xitoy tili lug‘at boyligini o‘rganishda sohasi eng murakkab sohalardan biridir.

Ilmiy – texnikaviy bilimlarning jadal rivoji hozirgi kunda xitoy tili lug‘at boyligini ham boyitmoqda. Aynan 90 % dan ortiq yangi so‘zlar maxsus atamalardir. Atamalarining ortib borishi umumiste‘mol so‘zlarining ortib borishidan ancha ildam va ko‘pdir, shuning uchun ham maxsus leksikani o‘rganish til rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Bu o‘rinda B. N. Golovinning: “Atama bu alohida so‘z yoki so‘z birikmasi bo‘lib, maxsus mutaxassislar va maxsus kasb egalari uchundir. Masalan ilmiy, ishlab chiqarishga oid, savdo sotiqqa oid” degan fikrini keltirib o‘tishning o‘zi kifoya.¹⁷

Tilning grammatik hususiyatlaridan kelib chiqqan holda so‘z yasalihi barcha tillarda turli xil usullarda amalga oshiriladi. Jumladan xitoy tilida so‘z yasalihi kompozitsiya, affiksatsiya, abbreviatsiya, boshqa tillardan o‘zlashtirish kabi usullari mavjud.

¹⁶Горелов В. И. Лексикология китайского языка. – М., 1984.- С. 11

¹⁷Головин Б.Н. , Кобрин Р.Ю. Лингвистические основы учения о терминах.- М.: Высшая школа, 1987.- В.109 .

1.2. Kompyuter atamalarining qisqacha izohi

电脑 **diànnǎo** kompyuter. Hisoblash va ma'lumot masalalariga avtomatik ishlov berishga mo'ljallangan, elektron texnik vositalar majmuasi.

打印机 **dǎyìnjī** printer. Chop etish qurilmasi bo'lib, kompyuterdagi axborotni qog'ozga chiqarish uchun xizmat qiladi.

键盘 **jiàn pán** klaviatura. Klaviatura yordamida operatsion sistema va uning boshqaruvi ostida ishlaydigan dasturlarga buyruqlar, shuningdek, bu dasturlarga kerak bo'lgan ma'lumotlar kiradi.

光驱 **guāngqū** CDD (CD-ROM). Compact Disk Driver axborotni o'qish tezligi bilan alohida xarakterlanadi. Bir birlik axborot o'qish tezligi sifatida sekundiga Kbayt axborot o'qish qabul qilingan bo'lib qolganlari shunga karrali qilib olinadi.

声卡 **shēngkǎ** tovush kartasi. Protsessordan chiqadigan signalni elektr signaliga aylantirib, kompyuterning tovush chiqaruvchi qismiga yuboradigan va keyin tovush kuchaytirgich yoki kolonkalarga yetkazib beruvchi qurilma.

硬盘 **yìngpán** qattiq disk (vinchester). Kompyuterda ishlash jarayonida qo'llaniladigan ma'lumotlarni doimiy xotirada saqlash uchun xizmat qiladi. Qattiq disk operatsion tizim dasturlari, matn muharrirlari, ko'p qo'llaniladigan dasturlar majmuasi, dasturlash tillari va hokazolar saqlanadi.

主板 **zhǔbǎn** tizimli plata. Kompyuterning asosiy platfo'rmasi bo'lib, boshqa elektron qurilmalar: mikroprotsessor, tezkor xotira, tizimli shina va boshqa qurilmalarning adapterlari ana shu platformaga o'rnatiladi.

显示器 **xiǎnshìqì** monitor (display). Kompyuter monitori ekranga matnli va grafik axborotni chiqarish uchun mo'ljallangan bo'lib bu tasvirlarni kompyuterning videokontrolleri shakillantirib beradi.

鼠标 **shǔbiāo** sichqoncha. Sichqoncha qo‘lning kaftiga sig‘adigan ikkita tugmachali moslama bo‘lib, uning yordamida kompyuter ekranidagi obyektlar ustida turli xil manipulyatsiyalarni bajarish, tugmachalar yordamida signallar kiritish mumkin.

扫描仪 **sǎomiáoyí** skaner. Skaner qurilmasi qog‘ozdagi matn, grafik, turli chizmalar (rasmlar) ko‘rinishidagi axborotni kompyuterga kiritish uchun xizmat qiladi.

数据机 **shùjù jī** modem. Kompyuter o‘zaro telefon tarmog‘i orqali axborot almashishini ta‘minlovchi qurilma. Modem kompyuterdan olingan raqamli signallarni telefon tarmog‘idan o‘tuvchi analogli signallarga aylantirish va aksincha telefon tarmog‘idan kelgan analogli signallarni raqamli signallarga o‘tkazib kompyuterga kiritish uchun xizmat qiladi.

内存 **nèicún** ichki xotira (DDR). Kompyuterning ishlash jarayonida bevosita kerak bo‘ladigan ma‘lumotlar saqlanadi. Ushbu xotira yuqori tezlikda ish bajargani uchun “tezkor xotira” deb ham nom olgan. Lekin ichki xotiradagi ma‘lumotlar kompyuter o‘chirilganda yo‘qoladi, ya‘ni o‘chib ketadi.

处理器 **chǔlǐqì** markaziy prosessor (CPU). “Central processing unit” Kompyuterning asosi hisoblash va boshqaruv elementi hisoblanadigan tranzistorli mikrosxema. U kompyuterning asosi y miyyasi deb ham yuritiladi.

优盘 **yōupán** flesh xotira. Bu energiyaga bog‘liq bo‘lmagan, yozish va o‘qish imkoniyatlari mavjud bo‘lgan ixcham xotira turi hisoblanadi. Flesh xotiradagi axborot ishonchli. Flesh xotira kompyuterga USB porti orqali ulanadi.

显卡 **xiǎnkǎ** videoxotira. Videoxotiraga odatda videoadapter o‘rnatilgan bo‘lib, unda monitor ekraniga chiqarilishi lozim bo‘lgan axborot saqlanadi.

复印机 **fùyìnjī** nusxa ko‘chirish qurilmasi. Nusxa ko‘chirish qurilmasi qog‘ozdagi matn, grafik, turli chizmalar (rasmlar) ko‘rinishidagi axborotlardan nusxa ko‘chirishda foydalaniladi.

ALGOL-elektron hisoblash mashinlari uchun programmalar tuzishdagi universal (umumiy) til va umumiy simvolika.

BASIC beysik tili. BASIC “Beginner’s All-purpose Symbolic Instruction” so‘zlarning qisqartmasidan olingan. Beysik tili yuqori darajali algoritmik dasturlar qatoriga kiradi.

JPEG **JPEG** (JPG) – asosan fotosuratlar va rasmlar uchun ishlatiladi. JPEG formatida yuqori darajada siqilganligi tufayli, tasvir fayli hajmi sezilarli darajada kamayadi. Lekin bunda tasvir sifati yo‘qoladi. Bugungi kunda JPEG fotosuratlar va ko‘psonli ranglar ishlatilgan tasvirlar uchun eng yaxshi format sanaladi.

比特 **bǐ tè** –Kompyuterdagi ma’lumot birligi. U 0 yoki 1 qiymatni qabul qiladi. Lekin kompyuter buyruqlari bayt bilan ishlaydi. Ketma-ket sakkiz bit bir baytdan iborat.

自动编码 **zì dòng biān mǎ**-autokad dasturi. Kompyuter grafikasida loyihalashning avtomatlashtirilgan tizimi Autocad dasturidan foydalanib grafik axborotni kompyuterda bajarish o‘rganiladi.

电子邮件 **diàn zǐ yóu jiàn** –elektron pochta. Elektron pochta kompyuter tarmog‘i. Internet va boshqalar yordamida xabarlarni uzatish usuli. Axborotlar electron pochta qutisiga tushadigan va undan so‘ng o‘z manziliga yetkaziladgan, foydalanuvchilar uchun maxsus aloqa xizmat turi.

因特网 **yīn tè wǎng** - internet. Jahon bo‘yicha kompyuterlar tarmoqlaridan tuzilgan yaxlit tarmoq bo‘lib, unda yagona til andoza qoidalari majmuyi asosida axborot almashadilar. Uning nomi xalqaro tarmoq degan ma’noni anglatadi.

病毒 **bìng dú**-virus. Kompyuter viruslari kompyuter sistemalarida tarqalish va o‘z-o‘zidan qayta tiklanish xususiyatlariga ega bo‘lgan bajaruvchi yoki sharhlanuvchi kichik dasturlardir. Virusning obyektini buzish imkoniyati bo‘yicha quydagi turlarga ajratish mumkin: Zararsiz viruslar, xavfli viruslar, o‘ta havfli viruslar.

太字节 **tài zìjié**-kompyuter o‘lchov birligining hozirgi kunda eng kattasi bo‘lib, u 1024 gegabaytga teng.

吉字节 **jízìjié**- gegabayt. Kompyuter o‘lchov birliklaridan biri, 1024 megabaytga teng.

杀毒软件-antivirus dasturi. Kompyuter virusi yuqishining tezkor xotira va disklardagi viruslarni topib yo‘q qiladigan dastur.

浏览器 **liúlǎnqì**- brauzer. Internet tarmog‘i rivojlanib, unda foydalanishning yangi imkoniyatlari, ya‘ni ma‘lumotlarni tez va aniq ko‘rish, ma‘lumot almashinishining yengillashishini ta‘minlovchi dastur. Har bir brauzerning turli imkoniyatlari mavud.

II - Bob. Kompyuter atamalarining leksik - semantik tahlili

Hozirgi zamon xitoy tili kompyuter atamalarini leksik semantik tarafdin o‘rganish bir necha amaliy ishlarni bosqichma bosqich bajarilishini taqazo etadi.

Birinchi dan biz xitoy tilida kompyuterga oid bo‘lgan kitob, darslik gazeta¹⁸, jurnal¹⁹ va lug‘atlaridan shu sohaga oid atamalarni terib oldik. Saralab olishda biz ma‘lum mezonlar asosida ish yuritdik xususan hozirgi kunda ko‘p uchraydigan, amaliyotda muomalada bo‘lgan va o‘zimiz ma‘nosini tushunadigan so‘zlarni tanlab olishni afzal ko‘rdik.

Ikkinchi dan, terib olingan texnika atamalari ustidan kelib chiqish jihatdan turli statistik ishlarini olib bordik va natijalarini kerakli boblarga joylashtirdik.

Uchinchi dan eng og‘ir va muammolik ishlardan bu tasniflash jarayoni. Nimaga eng og‘ir va muammolik? Chunki atamalarni nafaqat xitoy tilidagi ma‘nosi, balki o‘zbek tilidagi ekvivalentini topish bir muncha mushkul masaladir. Sababi shu kungacha o‘zbek tilida kompyuter atamalari shakillangan deb bo‘lmaydi.

2.1. Leksik o‘zlashtirmalar orqali o‘zlashtirilgan kompyuter atamalari

O‘zlashtirmalar-bu o‘zga tillardan kirib kelgan so‘z va iboralardir. O‘zlashtirilgan kompyuter atamalari asosan internatsional hisoblanadi.

Internatsional-o‘zlashtirmalar ko‘pgina tillarda qo‘llanilayotgan til birikmalari hisoblanib umumfan atamashunosligining asosiy qismini tashkil qiladi. Bu V.V.Vinogradovning so‘zlariga kura, “dunyo sivilizatsiyasi og‘zaki fondini tashkil qiladi”. O‘zbek tilining kompyuter atamalari orasida ham internatsionalizmlar anchagina: assembler, bayt, bit, blog, brauzer, veb, vinchester, disketa, display,

¹⁸人民日报, 经济日报

¹⁹中国经济

drayver, emeyl, monitor. Bunday so'zlarning ko'payishida xalqlarning ilmiy va madaniy integratsiyasi katta ro'l o'ynaydi.

Internatsionalizmlarning xitoy tilida qachon paydo bo'lganligi va qanday tarqalganligi muhim emas, ularni ta'riflashda ahamiyatga molik jihat bu bir - biriga yaqin bo'lmagan, hatto bitta arealga tegishli bo'lmagan 3 tilda birdek mavjud bo'lishidir. Albatta, internatsional atamalarning asosiy qismi xitoy tilini "Yevropa-Amerika" areali bilan bog'laydi, ammo shunday muzlar borki, ular o'zbek tilini boshqa areallar bilan bog'laydi.

Leksik o'zlashtirmalar:

O'zlashtirma-internatsionalizmlar.

Transliterlanmagan o'zga til birikmalari .

Leksik o'zlashtirmalarda boshqa tildan so'zlarning nafaqat ma'nosi balk shakli ham o'zlashtiriladi

Transliterlanmagan o'zga til birikmalari leksik o'zlashtirmalarning natijasi hisoblanadi.

Kompyuter sohasida esa ingliz tilida Acer "kompyuter firmasi nomi", CD kompakt-disk, e-mail elektron pochta", i-Pad Apple firmasi plansheti, on-line, twitter atamalari ommaviy tarzda qollaniladi.

Xitoy tilida ham bunday guruhlar mavjud. Ularga kompyuter firmalari nomlari, programmalash tillari, informatsion texnologiyalari maxsulotlari.

AVI abbreviaturasi hitoy tiliga ingliz tilidan kirib kelgan bo'lib ingliz harflari bilan ishlatiladi. **AVI** - Audio Video Interactive (audio va video ketma ketligi). Masalan, 他展示了 AVI 文件生成代码的解析过程.

U AVI fayli tahlili jarayonini kursatdi.

Acer kompyuter firmasi nomi xitoy tiliga ingliz tilidan krib kelgan bo'lib ingliz alifbosi harflari bilan ishlatiladi:

我妈妈给我买了一台电脑是 Acer 牌子的.

Oyim menga Acer firmasi kompyuterini sotib olib berdi.

ALGOL atamasi xitoy tiliga ingliz tilidan olingan bo'lib, ALGOL - Algebraic Oriented Language programmalash tilidir.

我现在学习的是 ALGOL, COBOL 以及各种汇编语言.

Men hozir Algol, Kobol tillarini o'rganayapman.

BASIC atamasi xitoy tiliga ingliz tilidan olingan. Basic Programmalash tili.

BASIC 语言是大学必学的科目之一.

BASIC universitetda o'rganiladigan programmalash tillaridan biri.

JPEG atamasi xitoy tiliga ingliz tilidan olingan JPEG - Joint Photographic Experts Group.

请你把文件以 JPEG 格式发给我.

Menga JPEG formatidagi hujjatni yuboring, iltimos.

O'zlashtirmalar-bu o'zga tillardan kirib kelgan so'z va iboralardir. O'zlashtirilgan kompyuter atamalari asosan internatsional hisoblanadi.

Internatsional-o'zlashtirmalar ko'pgina tillarda qo'llanilayotgan til birikmalari hisoblanib umumfan atamashunodligining asosiy qismini tashkil qiladi. Bu V.V.Vinogradovning so'zlariga kura, "dunyo sivilizatsiyasi og'zaki fondini tashkil qiladi". O'zbek tilining kompyuter atamalari orasida ham internatsionalizmlar anchagina: assembler, bayt, bit, blog, brauzer, veb, vinchester, deskriptor, disketa, display, drayver, emeyl, monitor. Bunday suzlarning kupayishida halqlarning ilmiy va madaniy integratsiya katta ro'l o'ynaydi.

Internatsionalizmlarning xitoy tilida qachon paydo bulganligi va qanday tarqalganligi muhim emas, ularni ta'riflashda ahamiyatga molik jihat bu bir biriga yaqin bo'lmagan, hatto bitta arealga tegishli bo'lmagan 3 tilda birdek mavjud bo'lishidir. Albatta, internatsional atamalarning asosiy qismi xitoy tilini “evropa-amerika” areali bilan bog'laydi, ammo shunday muzlar borki, ular xitoy tilini boshqa areallar bilan bog'laydi. Masalan, xitoy tilida 比特 bǐ tè “bit” 博客 bó kè “blog”

比特 bǐ tè atamasi ingliz tilidagi bit “basic indissoluble information unit” dan kelib chiqqan-boshqa bo'linmaydigan birlik. Masalan

比特是计算机专业术语, 是信息量单位.

Bit -bu kompyuter atamasini, informatsion birligi.

博客 bó kè atamasi ingliz tilidagi blog atamasidan olingan.

我今天开通了自己的博客, 因为我想结识更多的朋友

2.2. Kal'kalashning semantik va etimologik usuli orqali yasalgan kompyuter atamalari

Semantik o'zlashtirish (kal'ka usuli).

Xitoy tilidagi zamonaviy atamashunoslik asosan o'zlashtirmalardan iborat bo'lgani bois, xitoy tilidagi kal'ka muammosi ham umuman o'zlashtirmalar sohasining, ham atamashunoslikni o'rganish vazifasining asosiy jabhalaridan biridir.

Xitoy tili zamonaviy atamashunosligining asosiy qismi turli xildagi kal'ka so'zlardan iborat. Tuzilish nuqtai nazaridan bu so'zlar xitoy leksik elementlaridan iborat. Paydo bo'lish manbai jihatidan bu so'zlar o'zlashtirmalardir.

Semantik o'zlashtirish o'ziga xos "tarjima bo'lib", bunda o'zlashtirayotgan tilda yangi so'z paydo bo'ladi. Yangi so'zning boshqa tilda mavjud bo'lgan so'z ta'sirida paydo bo'lishi kal'kaga o'ziga xos o'zlashtirish deb baho berishga imkon beruvchi belgidir. Biroq lingvistlar kal'kalarni o'zlashtirmalar yoki o'zlashtirmalarning bir turi deb atashdan qochadilar. Misol uchun L.A. Bulaxovskiy kal'kalarning o'ynaydigan roli o'zlashtirmalar roli bilan parallel deydi.²⁰ Blushfield bo'lsa, kal'ka muammosini o'zlashtirmalarga bag'ishlangan bo'limda ko'rib chiqadi va kal'kalarga xorijiy so'zlarning tarjimasini yoki boshqa tilda ifodalangan tushunchalarni yetkazib berish uchun ona tilidan so'zlarni tanlash, deb baho beradi.

Endi zamonaviy xitoy tili atamashunosligi misolida kal'kalarning asosiy turlari va guruhlarini ko'rib chiqamiz. Dastlab, quyidagini alohida ta'kidlash kerak: umumiy til so'zlari ham bir bo'g'inli, ham ko'p bo'g'inli bo'lishi mumkin.

Kal'ka- atamalarga keladigan bo'lsak, ular doimo ko'p bo'g'inlidir. Buning boisi shundaki, xorijiy atama ma'nosini yetkazib berish uchun bir qator ma'noli komponentlar kerak bo'ladi. Zamonaviy xitoy tilidagi barcha kal'ka atamalarni ikkita asosiy guruhga bo'lish mumkin:

1. asl kal'kalar;

2. yarim kal'kalar

Asl kal'kalarga xorijiy atama ma'nosini ochib berishda barcha komponentlari ishtirok etuvchi atamalar kiradi. Yarim kal'kalar bu komponentlarning bir qismi (yoki bitta komponenti) atamaning ma'nosini ochib beruvchi, qolgan komponentlari bo'lsa atamaning talaffuziga ishora qiluvchi hamda mazkur so'z tarkibida o'z ma'nosiga ega bo'lmagan atamalardir. Kal'ka atamalariga misol tariqasida quyidagilarni keltirish mumkin:

自动编码 zì dòng biān mǎ

²⁰Булаховский Л.А. «Введение в языкознание», М., 1998г, 11-стр.

升级 shēng jí

电子邮件 diàn zǐ yóu jiàn

杀毒软件 shādúruǎnjiàn

硬盘 yìngpán

内存 nèicún

自动编码 zì dòng biān mǎ ingliz tilidagi autocode soʻzi kalkasi hisoblanadi. Xitoy tilida bu atamanini inglizcha auto-code soʻzi semantikasiga mos ravishda ikkita semantik komponentga boʻlish mumkin: 自动+编码 “avtomatlashtirilgan + kod”. Bu atamaning qoʻllanilishiga misol keltiramiz:

这是一家自动编码软件厂家.

Bu avtokod dasturini ishlab chiqaruvchi zavod.

升级 shēng jí inglizcha “upgrade” soʻzi kalkasi hisoblanadi. Toʻgʻridan toʻgʻri tarjima qilganda bu soʻz modernizatsiyani “yuqori daraja” bildiradi. Xitoy tilidagi variantda inglizcha up-grade soʻzi semantikasiga mos ravishda ikkita komponent mavjud: 升+级 “tepaga+daraja”.

电脑系统经过升级以后好用多了

电子邮件 diàn zǐ yóu jiàn elektron pochta inglizdagi e-mail soʻzining kalʼkasi hisoblanadi. Xitoy tili variantida ham ikkita “elektron+pochta” komponentlari mavjud va ular xitoy tilida 电子 + 邮件 lar bilan ifodalanadi.

公司职员每天上班的第一件事就是查看电子邮件.

杀毒软件 shādúruǎnjiàn antivirus dasturi. Ingliz tilidagi antivirus soʻzi kalʼkasi hisoblanadi. Xitoy tilida bu atamani inglizcha anti-virus soʻzi semantikasiga mos ravishda ikkita semantik komponentga boʻlish mumkin: 杀毒+

软件 “virusga qarshi + dastur (programma)”. Bu atamaning qo'llanilishiga misol keltiramiz:

宁可花多钱一定要买最好的杀毒软件。

Ko'p pul sarflab bo'lsa ham albatta eng yahshi antivirus dasturini sotib olish kerak.

硬盘 yìngpán qattiq disk (vinchester). Ingliz tilidagi “Hard disk” so‘zining kal’kasi hisoblanadi. Xitoy tili variantida ham ikkita Hard+disk komponentlari mavjud va ular xitoy tilida 硬+盘 “qattiq +disk” lar bilan ifodalanadi.

硬盘是电脑的一个重要部件之一。

Qattiq disk kompyuterning eng muhim qisimlaridan biridir.

内存 nèicún ichki xotira (DDR). Ingliz tilidagi “Internal memory” kal’kasi hisoblanadi. Xitoy tili variantida ham ikkita internal+memori komponentlari mavjud ular 内+存(ichki+xotira) lar bilan ifodalanadi.

Yarim kalkalar-bu qisman kalkalash usuli bilan vujudga kelgan so'zlar hisoblanadi.

O‘zbek tilidagi “videokarta” so‘zi ingliz tilidagi videocard so‘zining qisman kalkasi hisoblanadi. Bunda so‘zning birinchi qismi (video) o‘zbek tiliga o‘zgarishsiz o‘tadi, ikkinchi qismi esa inglizcha card tarjimasini bo‘lib bu so‘zning kalkasi hisoblanadi.

Xitoy tilida qisman kalkalarga misol qilib quyidagilarni keltirish mumkin:

因特网 yīn tè wǎng Internet inglizcha Internet ga aloqador bo‘lib, uning birinchi qismi (Inter) xitoy tilida tarjimasiz ifodalanadi: 因特 yīn tè ikkinchi qismi xitoycha 网 wǎng bilan tarjima qilinadi.

现在很多学生可以通过因特网获取学习资料.

Shuningdek, xitoy tilidagi 网 wǎng veb ham semantik kalka hisoblanadi. Uning to‘g‘ri ma‘nosi “baliq ovlash uchun to‘r” bo‘lsa keyingi ko‘chma ma‘nosi bo‘lsa inglizcha web so‘ziga ma‘nodosh bo‘lib “o‘rgimchak to‘ri” ni bildiradi. Masalan

最近宿舍的网络很不好，总是断网

Semantik kal‘kalar bir tilldan boshqa tilga so‘zlarning faqat ma‘nosini yoki bir necha manolaridan faqat bittasini o‘zlashtirish orqali yasaladi.

Masalan, xitoy tilidagi 病毒 bìng dú kompyuter virusi ingliz tilidan olingan virus so‘zining kalkasi hisoblanadi. U avval kasallik chaqiruvchi degan ma‘noda ishlatilgan bo‘lsa keyinchalik informatsion texnologilar rivojlanishi bilan u “kompyuterga zarar keltiruvchi dastur” ma‘nosida ham ishlatila boshlandi.

由于我的电脑中了病毒，我重装了系统.

鼠标 shǔbiāo sichqoncha (kompyuter qurilmasi) ingliz tilidan olingan sichqon so‘zining kal‘kasi hisoblanadi. U avval faqatgina hayvon nomi ma‘nosida ishlatilgan bo‘lsa hozirda bu so‘z kompyuter jihozlaridan birini ham ifodalab keladi.

Semantik o‘zlashtirmalar xitoy tili lug‘at tarkibi, xususan atamashunoslik sohasida boyishining eng muhim manbalaridan sanaladi. Umumiste‘mol so‘zlar ham kal‘ka qilinishi mumkin. Kal‘ka usuli ilm-fan, texnika va jamoatchilik hayotiga oid zamonaviy xitoy tili atamashunosligini yaratishning asosiy usullaridandir.

Etimologik o‘zlashtirish (kal‘ka usuli)

Kalkalashning ushbu turi xitoy tilida ingliz tilidagii atamashunoslikni o‘zlashtirishda keng foydalaniladi. Tadqiq qilinayotgan tillarning so‘z yasash tizimi bu usuldan keng foydalanishga imkoniyat yaratadi. Bunda biror bir so‘z bir tildan ikkinchi tilga o‘zlashtirilayotganda so‘zning faqat manosi kuchiriladi.

Tarkibiy o'zlashtirmalar qatoriga soni, tarkibiy komponentlari va ularning manolari mos keluvchi soʻz yasovchi kalkalarni kiritish mumkin.

Etimologik kalkalar o'zga tildagi so'zning manosini ochib beradi.

电脑 **diànnǎo** kompyuter. 电 diàn elektr 脑 nǎo miyya soʻzma-soʻz tarjima qilinganda toʻkli miyya degan maʼnoni bildiradi.

复印机 **fùyìnjī** nusxa koʻchirish qurilmasi. 复印 fùyìn nusxa koʻchirmoq 机 jī texnik qurilmalarni ifoda etuvchi morfema. Birgalikda nusxa koʻchirish maʼnosini ifodalaydi.

打印机 **dǎyìnjī** printer. 打印 dǎyìn yozmoq (kompyuerda) 机 jī texnik qurilmalarni ifoda etuvchi morfema.

键盘 **jiàn pán** klaviatura. 键 jiàn qurmoq, barpo etmoq maʼnolarida qoʻllaniladi 盘 pán disk “盘” ieroglifi hisob soʻz boʻlib ham keladi u ingichka va dumaloq buyumlarga nisbatan qoʻllaniladi.

显示器 **xiǎnshìqì** monitor (display). 显 xiǎn aniq va yorqin degan maʼnoni anglatadi, 示 shì ifodalamoq va 器 qì moslama maʼnolarida keladi. Bular birgalikda manitor soʻzini ifodalaydi .

处理器 **chǔlǐqì** markaziy protsessor (CPU). 处理 chǔlǐ boshqarmoq , 器 qì moslama bular birgalikda moslamani boshqarmoq yaʼni kompyuter tili bilan aytganda markaziy protsessor soʻzini ifodalaydi.

扫描仪 **sǎomiáoyí** skaner. 扫描 sǎomiáo skaner qilmoq, 仪 yí qurilmalarni bildiruvchi morfema.

数据机 **shùjù jī** modem. 数据 shùjù raqamli va statistik maʼlumot degan maʼnoni bildiradi, 机 jī texnik qurilmalarni ifoda etuvchi morfema. Bular birgalikda modem soʻzini ifodalaydi.

光驱 **guāngqū** CDD (CD-ROM). 光 **guāng** bu soʻz xitoy tilida turli soʻzlar bilan birikib bir muncha maʼnoni bildiradi. 光驱 **guāngqū** buyerda 光 nur maʼnosida qoʻllanilgan, 驱 boʻlsa tezlik bilan, shoshmoq maʼnolarini anglatadi. 光+驱 (nur+tez) birgalikda (CD-ROM) yaʼni kompyuter moslamalaridan birini ifodalaydi.

主板 **zhǔbǎn** tizimli plata. 主 soʻzi bu yerda asosiy degan maʼnoni ifodalab kelmoqda 板 esa plata degan maʼnoni anglatadi. Birgalikda asosiy plata yaʼni kompyuter tili bilan aytganda tizimli plata manosini ifodalaydi.

Shunisi ahamiyatliki, oʻrganilayotgan ushbu sohada oʻzbek tili uchun etimologik kalkalash hos emas. Kompyuter atamashunosligi oʻzbek tilidagi barcha oʻzlashtirilgan soʻzlarda fonetik usul qoʻllanilgan. Xitoy tili uchun esa chet tili leksikasini oʻrganishda maʼno jihatidan oʻzlashtirish va tarjima orqali koʻplab yangi soʻzlar yaratish muhim oʻrinni egallaydi. Bu usulning ustun tomonlari shundaki fonetik usuldagidan koʻra kamroq morfemlar ishlatiladi va muomilaga oson kiritiladi.

2.3 Fonetik usul orqali yasalgan kompyuter atamalari

Har xil davlatlarda ilmiy va texnik taraqqiyotning turlicha kechishi, yangi paydo boʻlayotgan tushunchalarni nomlash ehtiyoji va xalqaro aloqalar keng rivojlanayotgani tufayli xorijiy soʻzlarning oʻzlashtirilishi istalgan til leksik tarkibining boyishi uchun xizmat qiluvchi eng muhim manbalardan biriga aylangan.

Chet tili leksikasi ikki uslub yordamida oʻzlashtiriladi. Bu uslublar kalʼka va fonetik uslublardir.

Fonetik oʻzlashtirish

Biror til oʻzida yoʻq boʻlgan biror tushuncha (yangi buyum yoki yangi gʻoya) ni anglatuvchi qandaydir soʻzga duch kelganda, quyidagi uch holatdan biri yuz beradi:

Bu soʻz bevosita oʻzlashtiriladi: bunda tilda tor maʼnodagi oʻzlashtirmalar hosil boʻladi, masalan, 极客 **jíkè** soʻzi ingliz tilidagi “geek” ning oʻzlashtirmasidir.

Tilda mavjud morfemalardan xorijiy soʻz namunasi boʻyicha yangi soʻz yasaladi: bunda tilda soʻz yasovchi kalkalar hosil boʻladi. Xitoy tilidagi 太字节

tài zìjié soʻzi ingliz tilidagi “terabyte” soʻzi namunasi boʻyicha yasalgan.

Tovush tarkibining oʻziga xosligi boʻgʻinlarning semantik fahmlanishi qonuni bilan oʻzaro taʼsiri natijasida xitoy tilidagi fonetik oʻzlashtirmalarning koʻpchiligi semantik toʻla boʻgʻinlarga egadir. Oʻzlashtirilgan soʻzlar fonetik oʻzlashishning turli darajadagi tovush oʻzlashtirmasi boʻlgani holda boʻgʻinlarining asl maʼnosiga mos keluvchi oʻziga xos maʼnolarga ega boʻladi.

声卡 **shēngkǎ** - tovush kartasi ingliz tilidagi “sound card” soʻzidan olingan boʻlib 声 shēng “sound” yaʼni tovush +卡 kǎ fonetik koʻchirma birgalikda tovush kartasi soʻzini ifodalaydi.

显卡 **xiǎnkǎ**- videoxotira ingliz tilidagi “video card” soʻzidan olingan boʻlib 显 xiǎn “video” +卡 kǎ fonetik koʻchirma birgalikda video xotira soʻzini anglatadi.

优盘 **yōupán** **flash** xotira. 优 yōu fonetik koʻchirma 盘 pán disk maʼnosini bildiradi. “盘” hieroglifi hisob soʻz boʻlib ham keladi u ingichka va dumaloq buyumlarga nisbatan qoʻllaniladi.

吉字节 **jízìjié**- kompyuter oʻlchov birligi ingliz tilidagi “gigabyte” soʻzidan olingan boʻlib 吉 jí fonetik koʻchirma +字节 zìjié ingliz tilidagi “byte” soʻzini maʼnosi olingan.

Xitoy tilidagi atamalarni tahlil qilib koʻrganimizda ulardagi oʻzlashtirmalar soni rus va oʻzbek tilidagiga koʻra ancha kam ekanligi aniqladik. Bu xolatni xitoy tilining murakkab fonetik tuzilishi bilan tushintirish mumkin, u atamalarni oʻzlashtirilishida katta noqulayliklar yaratadi. Oʻzbek tilining fonetik tuzilishi,

aksincha, atamashunoslik o'zlashtirishlar uchun qulay sharoit yaratadi. Biror bir tilda yangi xodisa yoki texnologiyalarni nomlash uchun aniq so'zlar bo'lmaganida ushbu tilda ingliz tilidan kirib kelgan o'zlashtirma so'zlar paydo buladi. O'zlashtirilgan so'zlarning paydo bo'lishiga yana bir sabab qilib ijtimoiy-psixologik omilni ham keltirish mumkin, bu omil jamiyat tomonidan ma'lum bir tarixiy davrda ma'lum bir yangilikni qabul qilinishi bilan tushintiriladi. Tadqiqotlar jarayonida shu aniqlandiki rus va o'zbek tilida mavjud fonetik o'zlashtirmalar xitoy tilida kalkalar orqali ifodalanadi, ya'ni fonetik usul bilan o'zlashtirish jadalligi o'zbek va hitoy tillarida turlichadir. Fonetik usulda o'zlashtirish jadalligi turlichaligi ushbu tillar fonetik tuzilishi turlicha bo'lganligi bilan boholanadi.

Xulosa

Hozirgi zamon xitoy tili kompyuter atamalarini leksik semantik va struktur jihatdan o'rganish natijasida biz quyidagi xulosalarga keldik:

Xitoy tili kompyuter atamalari hali to'la shakllangan deb bo'lmaydi, chunki sinonimlarni ko'pligi va ayrim so'zlarni o'rnida xali xanuzgacha inglizcha variantlari qo'llanib kelishi bunga dalildir. Bu holatni biz o'zbek tilida ham kuzatishimiz mumkin. O'zbek tiliga davlat tili maqomi berilganiga ham ancha bo'lganligiga qaramay, afsuski, hozirgi kunga qadar kompyuter atamalari to'laligicha shakllanib ulgurmagan. Bizning bu fikrimizning dalili sifatida V.A. Chjenning "Язык техника" nomli tashqi savdo va texnika atamalar izohli lug'atini keltirishimiz mumkin. Bu kitobning nashr qilinishi sababi, bu hozirgi kunda yangidan yangi atamalarning paydo bo'lishi, ularning soni tinmay o'sib borishi sabab bo'lgandir. Ushbu lug'atda, jahon bozorida ishlatiladigan atamalarga juda aniq va shu bilan bir qatorda sodda izoh berilgan. Atamaning kelib chiqishi, uning asl ma'nosiga ham to'xtab o'tilgan. Ammo afsuski, kitobning Toshkentda nashr etilganligiga qaramay, ushbu izoh va tasniflar faqatgina rus tilida berib o'tilgan.

Balki bu hozirgi zamondagi savdo sotiqning juda tez suratlar bilan rivojlanayotganligidandir, va bundan keyinchalik ko'pchilik umumjahon atamalar paydo bo'lishi, ya'ni kompyuter atamalari etaloni paydo bo'lishining boshlanishidir.

Kompyuter atamalarini leksik semantik jihatdan tasniflashda shartli ravishda 8 turga bo'lish tavsiya etiladi. Nima uchun "shartli" degan so'zni qo'shmoqdamiz, chunki, atamalarni ma'lum guruhga bo'lganimizga qaramasdan, ularning juda ko'pchilik qismi bir necha guruhga mansubligi aniq bo'ldi. Bundan tashqari bizning izlanishimizning ob'ekti 40 ta atamadan ziyodroq xolos, aslida esa atamalar soni bir necha mingtaga yetsa ajab emas. Biz atamalarni biron bir guruhga

ajratadigan bo‘lsak birinchi navbatda ularning tub va eng asosiy ma’nosiga ko‘ra ma’lum bir guruhga ajratganmiz.

Foydalingan adabiyot ro'yxati:

1. F.D. Bahromov .Axborot texnologiyalari. Sharq nashriyot matbaa aksidorlik kompaniyasi bosh tahririyati.Toshkent 2012
2. Aripov M., Begalov B, Begimqulov U., Mamarajabov M. Axborot texnologiyalari. Toshkent 2009
3. Aripov M., Xaydarov A. Informatika asoslari. Toshkent 2002
4. Xolmatov T., Taylaqov N., Nazarov U. Informatika. –Toshkent, “O`zbekiston milliy ensiklopediyasi Davlat Ilmiy nashriyoti” 2003
5. Sattorov A. Informatika va information texnologiyalari. Toshkent 2002.
6. Семенов А.Л., «Лексика китайского языка», Москва, 2000 г
7. Фролова О.П., «Слово образование в терминологической лексике современного китайского языка», Новосибирск, 1981 г.
8. Горелов В.И. Лексикология китайского языка.- М.: “Просвещение”, 1984.
- 9.贺阳。《性质形容词句法成分功能统计分析》，胡明扬主编《词类问题考察》，北京语言学院出版社，1996。
- 10.黄金城。《汉语语序研究》，华东师范大学硕士毕业论文，1984。
11. 《动补结构的多义性》，《中国语文》第1期，1986。
12. Program Files.ABBYY Lingvo x5. / 电子词典。
13. 现代汉语词典 / 商务印书馆。
14. 现代汉语。（重订本）- 上海教育出版社，2002年。
15. 现代汉语词典（修订本）- 北京，2002年。
16. “汉俄科技词典”，商务印书馆与俄语出版社北京-莫斯科 1995 年

Internet saytlari:

1. www.google.com.cn
2. www.chinagrammar.cn
3. www.filology.ru
4. www.wikipedia.ru
5. www.bkrs.info
6. www.baidu.com

Ko`p qo`llaniladigan kompyuter atamalari

中央处理单元 zhōngyāng chǔlǐ dānyuán - markaziy protsessor

主板 zhǔbǎn - tizimli plata

内存 nèicún - ichki xotira, tezkor xotira

软盘 ruǎnpán - disket

硬盘 yìngpán - qattiq disk (vinchester)

光盘驱动器 guāngpán qūdòngqì - CD-ROM

监视器 jiānshìqì - monitor, ekran

键盘 jiàn pán - klaviatura

鼠标 shǔbiāo - sichqoncha

芯片 xīnpìàn - chip

集线器 jíxiànqì - konsentrator (hub)

调制解调器 tiáozhìjiětiáoqì - modem

不间断电源 bù jiànduàn diànyuán - UPS

安装 ānzhuāng - o`rnatmoq

卸载 xièzài - o`chirmoq, yo`q qilmoq

操作系统 cāozuò xìtǒng - operatsion tizim

退出 tuìchū - chiqish

复制 fùzhì - ko`chirmoq

剪切 jiǎnqiē - kesib olmoq

粘贴 zhāntiē - qo`ymoq

删除 shānchú - o`chirmoq, yo`q qilmoq

选择 xuǎnzé - tanlamoq

查找 cházhǎo - qidirmoq

全选 quánxuǎn - hammasini belgilamoq

替换 tìhuàn - almashtirmoq

撤消 chèxiāo - bekor qilmoq

重做 chóngzuò - qayta ishlamoq

程序 chéngxù - programma

前一步 qián yī bù - ortga qaytish

下一步 xià yī bù - keyngisiga o'tish

结束 jiéshù - tugatish

用户 yònghù - foydalanuvchi

点击 diǎnjī - bosmoq (sichqonchani)

设置 shèzhì - sozlamog

更新 gēngxīn - yangilamoq

视图 shìtú - ko'rinish

配置 pèizhì - moslama

文档 wéndàng - hujjat, fayl